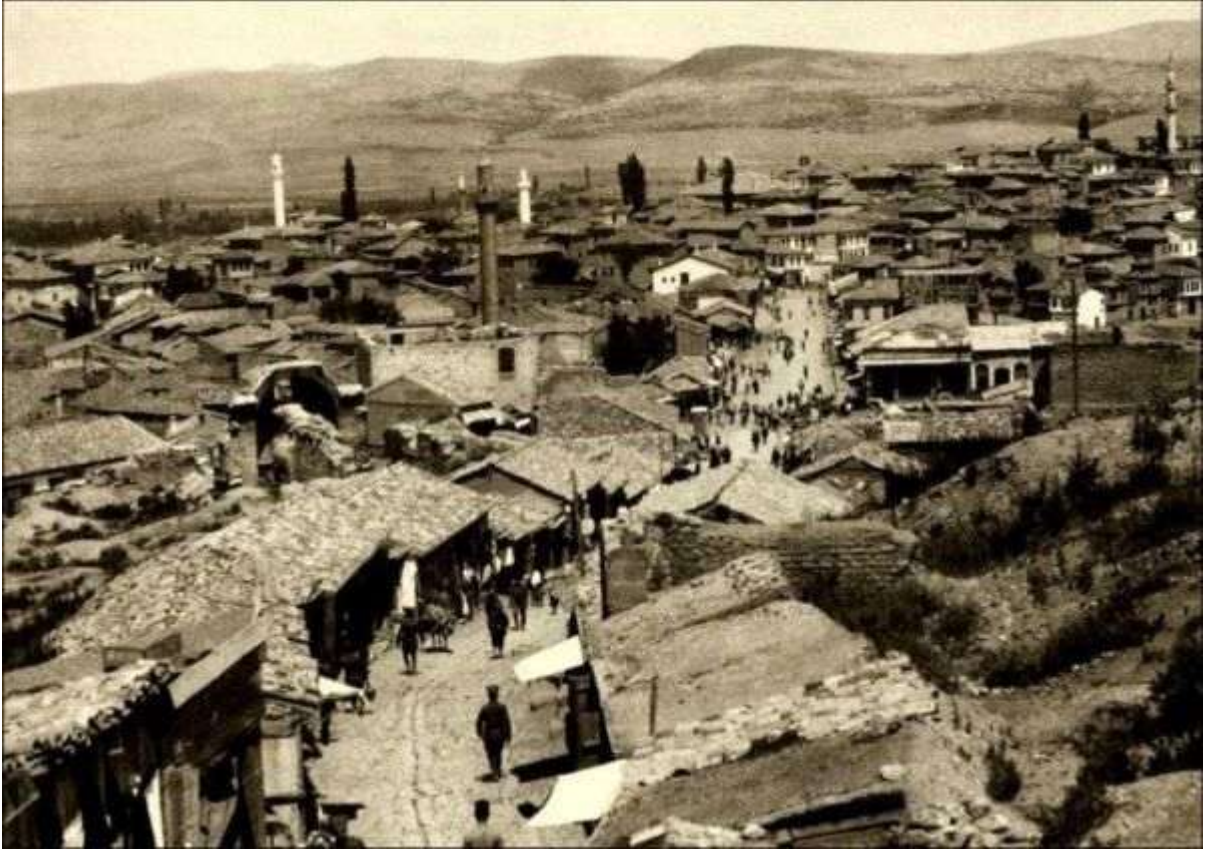

Ankara kendi tarihini nasıl kullanıyor?

Akın Atauz

19. yüzyılda Ankara

26/03/2017

Kentler, kendi tarihleriyle birlikte yaşıyorlar; kendi geçmişlerine, kentlilerin özelliklerine/ beklentilerine uygun bir ilgi gösteriyorlar. Bu ilgi, bazen yıkıcı bir birliktelik, bazen epeyce yapıcı, bazen de oldukça vurdumduymaz, gelişigüzel bir ilgi biçiminde gerçekleşiyor. **Ancak temel soru şöyle bir şey: Tarihsel bir yapının-mekânın, sahip olduğu gerçek enerji birikimi ve sade güzellik, o kentin insanlarına, sahiciliğini yitirmeden, nasıl geçirilir?**

Kentlerin tarihi ile ilgili, ülke politik yönetiminin ve kent yönetimlerinin hem çok ideolojik, hem de çok kof olan ilgisini değil de doğrudan o kentin hemşerilerinin, sıradan kentli yurttaşların kentteki tarihe bakışı, tarihi deneyimlemesi üzerinde biraz düşünmek, yararlı olabilir.

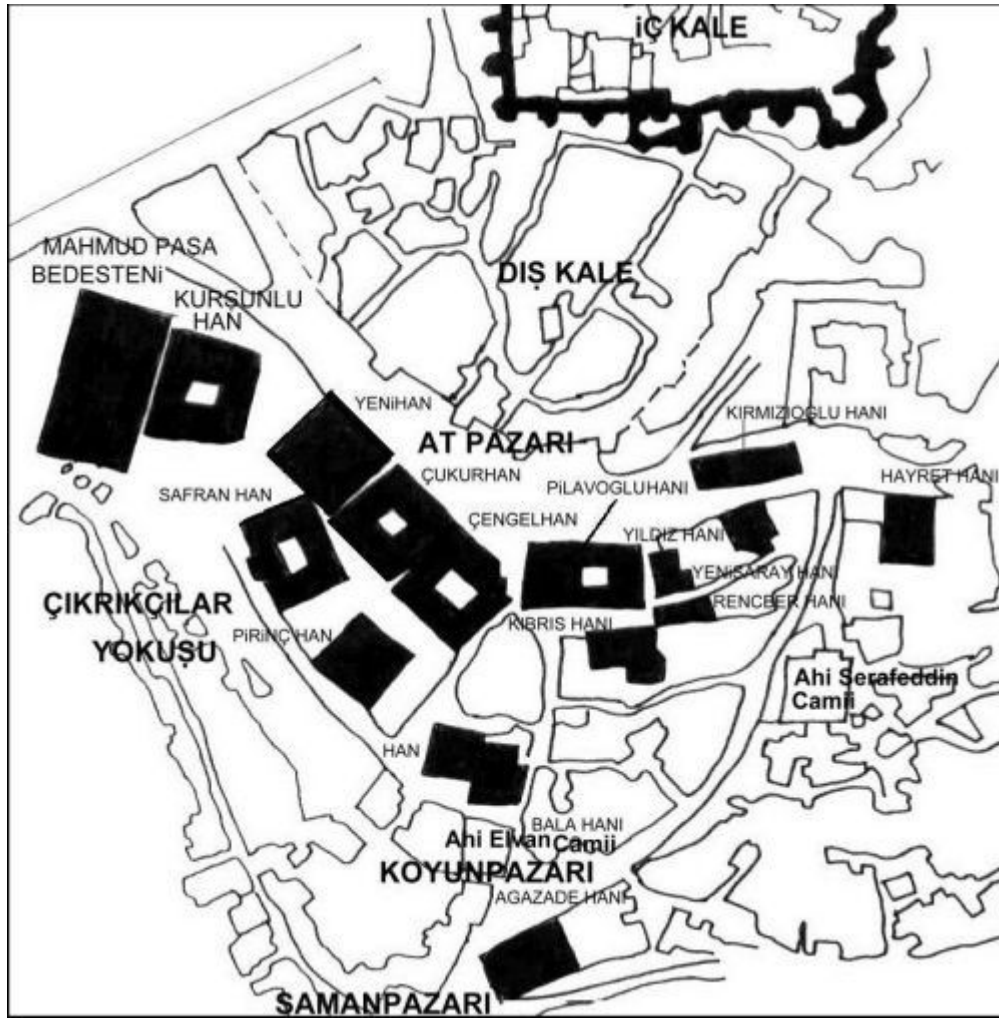

19. yüzyılda Ankara

Politik kamu yönetiminin kentlerin tarihine bakış açısı, (daha doğrusu geçmişe bakışını belirleyen kalıplar da diyebiliriz) oldukça net: Belirgin bir geriye dönüş isteği ile sadece Osmanlı geçmişini, pek fazla anlamasalar da biraz da “Selçuk” sözcüğünü, özetle kentlerin sadece İslami dönemlerindeki Müslümanlara ait geçmişi (oysa neredeyse hiçbir Osmanlı kenti sadece Müslümanlardan oluşmuyordu), ön plana çıkartmak istiyorlar. Bunu da çok sığ ve bilgisiz, aşırı kalıpcı ve taklitçi bir anlayışla yapıyorlar. Ama temel değerleri ideoloji belirlediği için, bunu da son derece görgüsüz, aşırı süslemeci ve “zenginmiş gibi” sunmak arzusuyla yanıp-tutuşan gösterişçi bir üslupla yapıyorlar. Yani doğrusunu söylemek gerekirse, bunu, sade bir muhafazakarlığın bütün gerçeğini ve değerlerini alt-üst ederek ve belki de en çok bu tür saf bir muhafazakarlığı tahrip ederek, yapıyorlar.

Kentlerde, özellikle Ankara’da, bize tarih adına gösterilmeye çalışılan, sadece bön bir şatafat ve yaldızlı bir şımarıklıktan ibaret. Ama bu yazının konusu, az önce belirtildiği gibi, devletin ve belediyenin bizi sokmak istediği bu ideolojik cendere olmayacak. “Kentin insanları nasıl kullanıyorlar tarihsel yerleri ve

yapıları, sokakları-meydanları ve bunun nasıl bir anlamı olabilir?" türü sorular çerçevesinde olacak.

Ankara Hanlar bölgesi

İşi biraz basitleştirmeyi de göze alırsak, Ankara'da kentin kendi tarihiyle ilişki kurma yaklaşımlarını gözlemlemek amacıyla, sadece bir dönem ve sadece birkaç hanın kullanımı, örnek olarak ele alınabilir belki? Eğer bu örnekler yeterli görülebilirse, Ankara'nın tarihi bölgesinde, Ulus'ta yer alan ve büyük bir kısmı 15-16. yy yapıları olan, seçilmiş bir-kaç han üzerinden düşünmeye başlayabiliriz.

Yine oldukça kaba bir ayrımla, bu tarihi hanların 4 farklı biçiminde kullanılmakta olduğu söylenebilir. Bu kullanım kararlarını veren belki Ankara halkı değil, ama zaten temel soru da, bu hanların işlevlendirme biçimleriyle Ankaralıların kurduğu ilişkinin nitelikleri üzerinden düşünmek üzerine kurgulanıyor.

Örneklelimizdeki Ankara tarihi hanlarının kullanılma biçimlerini, dört kategoride ele alabiliriz:

- Devlet tarafından onarılmış ve kamusal bir işleve tahsis edilmiş olan hanlar: **Bedesten ve Kurşunlu Han,**
- Özel sektör ya da Ankara'nın zengin bir ailesi tarafından onarılmış ve özel müze, lokanta ve otel olarak kullanılan hanlar: **Çukur Han, Çengel Han ve Safran Han,**
- Vakıf İdaresi tarafından onarılmış ve Ankara esnafının kullanımına verilmiş olan hanlar: **Sulu Han (veya Hasanpaşa Hanı),**
- Özel sahipleri eliyle, oldukça derme-çatma onarımlar görmüş, ya da pek onarım görmemiş ama ayakta kalmayı başarmış ve yine küçük esnaf tarafından işletilmekte olan dükkanları, işyerlerini barındıran hanlar: **Pirinç Hanı, Kıbrıs Hanı, Pilavoğlu Hanı** gibi...

Bu hanların kullanılma biçimleri üzerinden, Ankaralıların bu binalarla/ mekanlarla ilişki kurma biçimleri bakımından da dört farklı toplumsal örüntüden söz edebiliriz.

Şimdi **Anadolu Uygarlıkları Müzesi** olarak kullanılan Bedesten, doğrusu iyi bir onarım görmüş, ama zaten kubbeli, görkemli taş bir yapı olduğu için, çok iyi durumda ve iyi bir bakım görüyor. Yanındaki idare binası olarak kullanılan **Kurşunlu Han** için de aynı şeyler söylenebilir. Ancak Ankaralıları onlara, kente ait tarihi bir yapı gibi bakmıyorlar. Orayı sadece bir “müze” olarak

görüyorlar. Yani biraz yabancı, biraz Ankara'ya dışarıdan gelen yabancılara ait bir bina gibi. Oysa müzenin, (bürokrasinin bütün hantallıklarıyla olsa da) olağanüstü zengin ve iyi düzenlenmiş sunum olanaklarıyla sergilediği göz alıcı tarihi materyalin yanı sıra, oldukça iyi niyetli başka girişimleri de var, bu binaları Ankaralılara kullandırmak için: Atölyeler (özellikle okul çocuklarının kullanımına açık), küçük bir kitaplık, küçük toplantı salonları, manzaralı kafeler vb...

Bu tür kullanımlar hala geçerli mi bilmiyorum ama geçmişte, müzenin toplumla daha çok ilişki kurma girişimlerinin olduğunu, biliyorum. Hatta bazı elçilikler, müze salonlarında bilimsel konferanslar, bahçede kokteyller filan da düzenliyorlardı.

Ancak Ankaralılar için müze, kentin bir parçası değil. Müzeler, Türkiye kentlilerin büyük bir çoğunluğu için, hep "turistlere/ yabancılara" ait bir yer. Kendilerini çok fazla ilgilendirmiyor gibi davranıyorlar. Bu, elbette çok kapsamlı bir iddia ve üzerinde söylenebilecek çok fazla şey var. İyi bir bakım altındaki tarihi binayı "yabancı gibi görmeyi" ve kentin bir parçası gibi görmemeyi, pek önemsememeyi, kentin kendi tarihiyle kurulan ilişki bakımından, birinci tür kentli davranış örüntüsü olarak tanımlayabiliriz.

İkinci ilişki örüntüsü de, birincisine çok yakın. Aslında, eğer tarihi yapının özel sektör veya kamu eliyle onarılmış olması ayrımını yapmazsak, tarihi yapı kullanımının "seçkincileşmiş/ seçkincileştirilmiş" olması karşısındaki çekimser tutumu, tek bir örüntü olarak da görebiliriz. Her ikisinin de, "müzeleştirerek" koruma, yaklaşımı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak ne var ki kentliler, sanki şöyle görüyor bu yapıları: "Artık orası, bu kentin bir parçası değil. Orası, kent dışından gelen seçkinlere ait bir mekân."

Bu toplumsal örüntü tartışılabilir elbette. Bir bakıma yapılar korunuyor ve popülist olmayan, ama (her) kent için önemli olan bir işlev yükleniyor, tarihi binaya. "Kentın bütün yapıları, kentin bütün nüfusuna hizmet vermek üzere düzenlenmelidir" diye bir kural yoksa eğer, belki bu (seçkinleştirici) örüntüyü anlayabiliriz. Ama başka bir açıdan tartışmamız da gerekir: Kent kültürünün daha "daha seçkinlere yönelik" segmentleri için verilen hizmetlerin yanı sıra, yine de kent halkıyla, ortalama insanla, çocuklarla ilişki anlayışının da güçlü bir arayış olarak, işletme politikası içinde (birlikte) yer alması, mümkün mü?

Bu durumda Müze, çok bürokratik ve (özellikle idari binasına yaklaşabilme bakımından) çok katı olsa da, son yıllarda eklediği Ankara kenti arkeolojisi bölümü vb. ile, bu arayışı gerçekleştirme çabası içinde diyebiliriz.

Rahmi Koç Müzesi, Divan Oteli ve Pastanesi ise, gerçekten çok kibirli ve kentlileri, sıradan Ankaralıları dışarıda tutmak için çaba gösteriyor gibi. Ankaralılar da hiç yanaşmıyorlar buradaki “müze” ye (buradaki müzecilik anlayışı da çok fazla kişisel ve bir anlam bütünlüğünden çok uzak). Ankara’nın eski zengini, sanki Ankaralıları, tam da kalenin kapısında, elinin tersiyle itiyor gibi.

Binalar bakımlı ve yıkımdan kurtulmuş ama Ankaralıları için de ulaşılabilir olmuştur. Ayrıca, yeni işlevler için fazlasıyla dönüştürülmüşler ve özelliklerini yitirmişler. Ortalarındaki avluların üzeri kapatılmış, binalar birebirine bağlanarak başkalaştırılmış (bir anlamda tarihi özellikleri törpülenmiş) vb. Ankaralıların bu binalara bakışı da, sanki “zenginler geldi ve buraları elimizden aldı, bizi de artık istemiyor” biçiminde özetlenebilir. Tarihi bina, kent halkını dışlıyor, Ankaralıları da o tarihi binaları görmek bile istemiyorlar, belleklerinden silmişler, gitmiş.

Hasanpaşa Hanı yıkılmadan önce sebze hali olarak kullanılıyordu. Geriye kalan diğer iki örüntü de bir bakıma, ortalama kent halkının bu tarihsel yapılara karşı tutumu bakımından benzerlikler taşıyor. Ancak yine de ayrı ayrı bakalım, bu iki örüntüye. **Hasanpaşa Hanı**, nerdeyse tarihi bir yapı olmaktan çıkmış gibi. Ya da Hal'den çıkınca veya Posta Caddesi'nden baktığınızda, tarihi bir bina görmeniz bile, imkansız. Daha doğrusu eğer içine girmezseniz, oranın tarihi bir yer olduğunu anlayamazsınız bile.

Buna karşılık Hasanağa Hanı kalabalık, çok yoğun bir biçimde kullanılıyor. Ama buradaki esnaf da, müşteriler de (Ankara halkı da), hemen acil istekleri ve ihtiyaçları ötesinde hiçbir şey görmüyor ve hiçbir şeye önem vermiyor gibi davranıyorlar. Her taraf, tabelalarla kaplanmış, binanın aksayan yerleri Vakıflar İdaresi tarafından onarılmadığı için, gelişi-güzel ve üstün-körü onarılmış, adeta binaya yamanmış; müşteri kolaylığı için binaya çok çirkin eklemeler yapılmış (avluya inen demir merdivenler gibi). Hasanağa'nın "tarihi bir bina olarak" hiçbir değeri yokmuş gibi, herkes, kötü davranıyor binaya. Esnaf, yapacağı satışı ve akşama eve götüreceği kazancı, müşteri biraz daha ucuza bir şeyler almayı düşünmekten başka, hiçbir şeyi umursamıyor gibi.

Ancak yine de, bu kadar da basit ve kötü değil sanki bu tarihle ilişki örüntüsü. Bir kere, esnaf, o tarihi çevrenin içinde olmak istiyor. O tuğla ve taş duvar, o tonozlar ve kemerler, hoşlarına gidiyor. Pencere, mekanların küçüklüğü ve ölçüleri vb, her ne kadar bugünün ihtiyaçlarına uymasa da, orada, geçmişle iç içe, yaşamayı gerçekten seviyorlar gibi. Seviyor ama kötü davranıyor. Bu da Türkiye'de (sevme) ilişki örüntüleri bakımından, çok sık rastlanan bir durum. Müşteriler de aynı biçimde, oraya isteyerek geliyorlar. O avluda olmak istiyorlar, dükkanların önündeki sandıkların, küçük tezgahların, askılarla

tavandan sallandırılmış mal kalabalığının arasından süzülerek, o tonozlu galerilerde yürümekten hoşnut gibiler.

Burası hem tarihi bir yer, bu nedenle oldukça değişik bir deneyim, hem de bugünün mallarını satan, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan eşya ile dolu. Güneş, eski tuğla ve taş örgüsünün, bacaların üzerinde oynuyor. Herkes muhafazakar, ama o tarihi muhafaza etmek arzusu, nedense hiç görülüyor. Öylesine garip ki bu durum, avlunun orasında, sütunlar üzerine yükseltilmiş küçük ve şirin mescidin altındaki şadırvan/ abdest alma yeri bile, bir kafeye dönüştürülmüş; o da yetmemiş, naylonlara, şemsiyelerle avlu, neredeyse kapalı bir mekana dönüştürülmüş. Ama buna Ankara'nın en muhafazakar esnafı da, müşterisi de, "normal" gözüyle bakıyor, ya da hiç aldırıyor.

Dükkan kiralarının ucuz olmasından ötürü belki, satılan mallar da oldukça ucuz. Kentin en yoksuları, bu nedenle burayı kalabalıklaştırmış. Hanın, avlunun, galerin görünümü, tam bir karmaşa; insanlar, eşyalar, tarih... Her şey iç-içe geçmiş, karman-çorman kullanılıyor. Burada "gemisini yürüten, kaptan". Tarihi yapının, eski/ beş yüzyıllık diye kayırıldığı filan yok. Kullanılıyor işte, gündelik yaşamın, alış-verişin bir parçası olabildiği kadar saygı görüyor. Bu işlevi yerine getiremiyorsa, acımasızca kesiliyor-biçiliyor ve ihtiyaca uyduruluyor.

Özetle burada tarih, kentin halkıyla tam olarak birlikte yaşıyor ve ayrılmış, yalıtılmış, seçkinleştirilmiş, uzaklaşmış filan değil. Her şey çok canlı ve deviniyor. Tarihi yapının hiyerarşik bir üstünlüğü yok. Her yer, ortalama insanlara güzel gözükmek için rengarenk. Plastikler, boncuklar, Çin malları, her şeyin ucuzu, çocukları kandıracak albenili oyuncaklar... Tarih, bugün/ hemen şimdi ihtiyacımız olan her şey, bir arada. Bu nedenle de, binaya gösterilen saygı ve bakım çok az ve bina, neredeyse acı çekiyormuşçasına, güncel olanın dayattıklarının arkasına saklanmış gibi.

Bu yapı da, Müze ile aynı yüzyıldan kalma bir tarihi değer işte, ama bu zavallı, binlerce Ankaralı ile her gün güreşmek, onlara bir şey vermek zorunda. Ankaralılar da, binadan sorumlu olan Vakıf İdaresi de, binaya/ binanın tarihine, hiçbir şey vermiyorlar. Hasanpaşa ise, bütün sempatikliği ile, Ankaralılara değişik bir deneyim fırsatı verebilmek için, yoruldukça yoruluyor.

Son ilişki örüntüsü, yine de Ankaralılarla haşır-neşirdir. Ama burada müşteri grubunun küçük bir farkı vardır: Onlar da belki orta gelirlidir, ama en yoksullardan değildir. Onlar bu **Pirinç Han'a**, **Pilavoğlu Han'a** bir çay ya da kahve içmek için gelirler. Belki kentin öbür ucundan kopup gelirler buraya.

Buraya, kentin tarihiyle, kendi kasabalarıyla veya küçük kent özellikleriyle benzeşen bir yere gelmek isteyen (bir anlamda) “turist” diyebileceğimiz kentliler gelir. Ancak bu “turistler”, kendi “modern” kentlerinin/ yabancılaşmalarının dışına çıkıp, eski alışkanlıklara / düne dönmek isteyen, hatta tam eskiye dönmek de değil, “eskiymiş gibi” olanın içinde modern ihtiyaçlarını karşılamak isteyen kentlilerdir.

Burada tarihle/ kentin tarihi ile kurulan ilişki örüntüsü hem muhafazakarlığı hem de modernliğin birlikte barındırır. Orta sınıfların ve orta sınıf kültürünün beğenisine ve bilincine göre hazırlanmıştır. Esnaf, burada, tarihi binalara karşı çok acımasızca davranmaz. Tam tersine, onu “eskisi gibi görünecek biçimde” korumak ister. Hatta eskiymiş gibi görünmesi için, yapay eklemeler yapar. Ama binayla arası iyidir. Bu tarihi mekanlarla müşterilerin/ Ankaralıların arası çok iyidir. Onlar zaten bu hanlara/ hanların avlularına bu **“tarih havasını”** solumak için gelirler.

Buradaki deneyim, tam bir “geri dönüş” arzusu, tam bir gelenek değildir. Aslında kentin, kendine göre bir geleneği olan kahveleri, lokantaları, dükkanları bir bir kapanır. Kent, biriken zaman içinde, o geleneği, ticari olarak taşıyamaz olur. Bu durumda, ya o geleneksel yerler “modernleşmek” zorunda kalırlar, ya da kapanıp-unutulurlar ve yok olup giderler.

Zaman geçmemiş de, modern olmamış gibi kendilerini kandırmak isteyenler, bunun için para ödemeye hazırdırlar. Yapay ve uydurma bir tarih de olsa, burada, kentin o bunaltıcı ve yabancılaştırıcı modernizminden, ya da gündelik ilişkilerdeki rekabetçi yarışmanın acımasızlığından kurtarmak isterler. Geçmişin sükunetiyle, modernin yoruculuğu arasındaki tercihleri, bu büyük ölçüde, yapay bir tarih icat etmek isteyen dekordan yanadır. Müşteriler burada kendilerini, bir “samimiyet” bulduklarına ikna edebilirler.

Buradaki tarihle ilişki örüntüsü de, samimi olarak kentin tarihiyle ilgili bir şey değildir. Herkes, kendi tahayyül ettiği geçmişi, burada küçük bir para karşılığında, büyük ölçüde yapay ve “mış gibi” duran bir çevrede elde eder. Zaten bu eski hanlardaki kahveler de, çoğu kez “cafe” olarak düzenlenmiştir. Tost ve sandviç satarlar. Cafe’ler (diyelim yeme-içme sektöründe) bir benzetmeyle açılmış yeni bir segmentin oluşturacağı pazardan elde edilecek karın beklentisiyle, müşteriler de, kurulan bu dekorla yetinir.

Kentli, ne de olsa bir-kaç yüzyıl önceden kalmış bir hanın avlusunda, yanındadır. Burada kentli ile kentin tarih arasındaki ilişki tam olarak, ne sahicedir, ne de yapaydır. Biraz “mış gibi” dir. Biraz da, yapı, mekan ve

yüzyıllar öncesine ait detaylar, varlığını koruyor gibidir (ya da ancak bu sayede koruyabilirler). Hanlar, durumu kurtaracak kadar bakımlıdır.

Bu durumda tarihi hanlar, artık “modern” olanın dekoru olarak anlam kazanırlar. Kentli de oraya “nostalji” ihtiyacıyla gider. Ancak yapılabilecek başka bir şey de yok gibidir. Eğer iyi bir bakım ve geçmişe gösterilmiş samimi bir ihtimam varsa, herkes kentin tarihi ile iyi geçiniyor sayılabilir. Sorun, kentliler için, bir tür “kendini kandırma” ya da esnaf (hatta Hamamönü vb. gibi yerlerdeki restorasyon tutumunu göz önünde bulundurursak, belediyeler) için, bir tür “kentlileri/toplumu kandırma” sorunu olarak özetlenebilir. Ancak bütün tarafların razı olduğu ve umursamadığı, hatta benimsediği bir kandırmacayı, ne kadar “sorun” olarak adlandırabiliriz ki?

Akın Atauz